УДК 37:94(477)"1941/1945"
Сигида Г. А.[1], Поліщук В. П.[2]

[1] старш. викладач НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. ФЕУ-211 НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ ЕВАКУАЦІЇ

Друга світова війна прийшла на територію України ще в 1939 році, коли в Закарпаття ввійшли угорські війська, які були союзними для німців. 22 червня 1941 року, із початком радянсько-німецької війни, гітлерівці почали захоплювати і інші українські землі, і до 1943 року всі українські землі були під окупацією нацистів. Ці обставини змусили евакуювати школи і виші України до східних регіонів СРСР. Плани знищення системи освіти посідали особливе місце у фашистській програмі поневолення народу України. Перед нападом па СРСР гітлерівці планували таку шкільну політику: «Для ненімецького населення Східної Європи не повинно бути вищих шкіл. Для них досить чотирирічної народної школи. Метою навчання в цій народній школі мали бути проста лічба, щонайбільше до 500, вміння розписатися, переконання, що божа заповідь полягає в тому, щоб коритися німцям, бути чесним, старанним і слухняним» (З листа Гіммлера, 28.05.1940 р.).

Підготовка до нового 1941/42 навчального року надзвичайно ускладнювалась. З працівників народної освіти було створено оперативну групу, яка керувала евакуацією дітей, вихованців дошкільних будинків, навчальних педагогічних закладів. Київський і Харківський університети

евакуювали до м. Кизил-Орда, Казахської РСР, де на їх базі було створено тимчасовий об'єднаний український державний університет. Одеський державний університет та Одеський педагогічний інститут переїхали до Байрам-Алі Туркменської РСР, Харківський педінститут іноземних мов — до Саратовської області. На кінець 1941/42 навчального року вчителів готували два університети, чотири вчительські інститути. У зв'язку з війною Всесоюзний комітет у справах вищої школи запровадив навчальні плани із скороченими строками навчання — 3,5 року в університеті і 3 роки в педагогічних інститутах. Випустили вони близько 2000 вчителів.

Близько 5,5 тисяч українських педагогів працювали в Саратовській, Куйбишевській, Свердловській, Омській та інших областях РРФСР та Середньої Азії. У тилу, в місцях компактного проживання українців працювали школи й класи, в яких матеріал викладали українською мовою. Функціонувало близько 100 загальноосвітніх україномовних шкіл, зокрема в Саратовській області було 30 українських шкіл і класів, у Свердловській – 18, а у Новосибірській – 11. Там же були розміщені евакуйовані дитячі будинки, ремісничі училища та інші заклади освіти. Через війну, близько 70 українських вищих навчальних закладів були вимушені працювати в умовах евакуації. Київський індустріальний інститут тимчасово переїхав до столиці Узбекистану – м. Ташкент. Миколаївський суднобудівний інститут був вимушений готувати спеціалістів у Пржевальську, що в Киргизії. Наш університет у роки війни евакуювався до м. Барнаул, що в Алтайському краї, згодом на його базі був створений Алтайський політехнічний інститут. Окремі вищі навчальні заклади влились як факультети до місцевих навчальних закладів. Українські наукові установи також евакуювалися та перебазувалися на схід.

Евакуйовані до східних районів СРСР учителі, працівники органів народної освіти, науковці працювали на виробництві, в школах, ВНЗ, наукових установах. Багато вчителів, учнів старших класів та студентів зі зброєю в руках стали на захист Батьківщини. Вони вступали до лав Червоної Армії, партизанських загонів, підпільних груп та організацій. Дівчата будували оборонні укріплення, працювали медсестрами. Багато студентів та викладачів не повернулося з війни. У прифронтовій зоні та в тилу велика кількість шкіл була переобладнана під госпіталі, казарми, військово-призовні пункти. Для навчання бракувало шкільних приміщень, вчителів. У зв'язку з цим було застосовано комплекс заходів організаційного характеру: тривалість уроку скорочено до 30 — 40 хвилин, перерви — до 5 хвилин. Значна кількість шкіл працювала в три зміни. Навіть у складних умовах війни не припинялась науково-дослідницька робота в галузі педагогіки. Увага приділялася вдосконаленню змісту освіти. З огляду на ситуацію до навчальних предметів було введено військово-оборонні теми, посилено

патріотичну спрямованість при вивченні історії та літератури. Велике значення мало запровадження п'ятибальної системи оцінювання знань.

Німецько-фашистські окупанти заподіяли великої шкоди народній освіті. Вони знищили багато дітей, молодих вчителів, працівників органів народної освіти, учених. Тисячі вчителів та учнів загнали на каторгу до Німеччини. Зруйнували і напівзруйнували 18156 шкільних приміщень, 444 дитячі будинки, 267 дитячих садків, 500 бібліотек з 19-мільйонним книжковим фондом, більшість навчальних корпусів і гуртожитків навчальних педагогічних закладів. Окупанти намагалися знищити українську культурну спадщину, насаджували свою програму навчання, за якою українці мали право лише на елементарну грамоту.

Отже, евакуація навчальних закладів була виправданим і розумним рішенням в умовах, що склалися, бо готувати спеціалістів необхідно і під час війни, щоб утримувати промисловість, медицину та інші галузі на високому рівні й не втрачати фахівців і студентів.